

Utenfor boksen
- Om å ta det rette valget

Et essay

av

Magnus A. A. Ulvestad

BACHELOROPPGAVE (OPPG300-B)

Politihøgskolen avd. Bodø

2012

Innholdsfortegnelse

Innledning

- Innledning Side 2
- Jon. Side 3

Hoveddel

- Ansvar og makt Side 5
- Ansiktets appell Side 5
- Dyder Side 6
- Felles løsning gjennom diskusjon Side 8
- Enighet – En utopi? Side 9
- Nærhet, distanse og plikt Side 11
- Konsekvens Side 13
- Uvisshet og bevissthet Side 14

Avslutning

- Utenfor boksen – Når er det greit? Side 16

Kilder

- Litteraturliste Side 18
- Selvvalgt pensum Side 20

Innledning

I politiets hverdag står man ofte overfor situasjoner hvor det foreligger standardiserte løsninger og praksis for hvordan man skal håndtere situasjonen. Hvordan vet man hva som er rett å gjøre når man i en situasjon mener at den standardiserte løsningen ikke er god nok, og man ønsker å velge et annet, mer forebyggende tiltak? Det kan være vanskelig å vite om det er riktig å gå utenfor ”boksen” og velge en alternativ løsning, eller om det er riktig å gjøre ”det man pleier å gjøre”. Mange kan nå kanskje tenke ”Er det noe å lure på da? Man velger jo selvfølgelig den løsningen man mener er bedre!”. Utfordringen i politiets hverdag er at beslutningene og løsningene vi velger ofte har store, noen ganger livsendrende konsekvenser for personene de berører. Derfor bør løsningen bygge på mer enn hva vi der og da intuitivt mener er den bedre løsningen.

Det utfordrende med forebygging er at resultatet av tiltaket forblir ukjent, i hvert fall inntil tiltaket er gjennomført. Dette gjør valget vanskeligere å ta, da man ikke vet resultatene på forhånd. I mangel på denne informasjonen kan etisk refleksjon benyttes som et hjelpemiddel. Det er som oftest mer utfordrende og krevende å forebygge enn å reagere, men resultatet kan også bli desto mer givende.

I denne oppgaven vil jeg forsøke å belyse det problematiske i en slik valgsituasjon, alle mulighetene underveis til å falle tilbake på det man pleier å gjøre, og i et etisk og forebyggende perspektiv reflektere over dilemmaet. Dette vil jeg gjøre ved å bruke en selvopplevd hendelse fra mitt praksisår som politistudent.

Jeg vil først gjøre rede for hendelsen som danner bakteppet for oppgaven. Her vil jeg beskrive hele situasjonen, mine valg og hvilket resultat hendelsen endte med. I hoveddelen av oppgaven drøfter og reflekterer jeg over hendelsen og mine valg i situasjonen i et etisk og forebyggende perspektiv. Dette for å skape en dypere forståelse for hvilke menneskelige og etiske faktorer som ofte påvirker og styrer oss i slike situasjoner, og hvordan etisk refleksjon og yrkespraktisk bevissthet kan bidra til gode og gjennomtenkte forebyggende løsninger. Avslutningsvis forsøker jeg å oppsummere noen sentrale tanker om etisk refleksjon, ”utenfor-boksen”-løsninger og forebygging.

Jon.

19 år gamle Jon (navnet er endret for å sikre anonymitet) har for andre gang blitt pågrepet og anmeldt for bruk og besittelse av hasj. Jeg har hatt flere samtaler med ham ved begge anledningene. Jeg har altså fått en viss formening om hvem Jon er.

Jon fremstår i mine øyne som en veldig usikker person som er lett å påvirke. Jeg får inntrykk av at han egentlig ikke har noen annen motivasjon for sitt rusmisbruk enn frykt for å falle utenfor i vennegjengen. Han kan egentlig ikke peke på noen andre fordeler med hasjbruken enn tilhørighet i vennegjengen. Hver gang jeg snakker med ham står han jo og skjelver som en redd liten gutt som har blitt sendt til rektor for første gang. Jeg tar meg selv i å synes synd på ham, og føler et behov for å hjelpe ham.

I avhør forklarer Jon at han bruker hasj med jevne mellomrom, har egen bil og kjører daglig. Dette har kollegene mine på narkotikaavdelingen og påtaleenheten lært meg opp til å spørre om, fordi at når opplysninger om regelmessig misbruk kommer frem vil påtalemyndigheten sende bekymringsmelding til fylkeslegen, for å vurdere personens edruelighet med tanke på sertifikatet. I de aller fleste tilfeller blir førerretten inndratt/tilbakekalt (se også Rogaland politidistrikt, 2007).

Jon forklarer at han for et par år siden sluttet på skolen fordi han var skolelei, og at de eneste tanker og håp han har om fremtiden er å jobbe som bilmekaniker eller truckfører. Han har på avhørstidspunktet søkt om plass på mekanikerlinje, og holder på med å ta truckførerkurs. Han har også et konkret tilbud om jobb, såfremt han består truckførerkurset.

Jeg skjønner at hvis Jon mister sertifikatet vil sannsynligvis jobb og utdanningsplaner gå i vasken. Jeg vet også at hvis politimesteren på bakgrunn av fylkeslegens vurdering tilbakekaller førerkortet jfr. Vegtrafikkloven § 34, 5. ledd, så vil han kunne søke om dispensasjon etter ca. 6 måneders tid, og kunne få tidsbegrenset førerkort med forbehold om f.eks. avleggelse av rene urinprøver. Men 6 måneder uten sertifikat er lik 6 måneder uten arbeid, og 6 måneder med lite å fylle dagen med. Altså vil faren for negativ utvikling av rusmisbruket være stor, og sannsynligheten for at han tar i bruk ulovlige metoder for å skaffe penger vil øke.

Jeg tenker: Finnes det ingen andre og bedre muligheter her, som totalt sett vil være til det bedre for alle parter? Det må da finnes en bedre måte å løse dette på, som vil gi bedre forebyggende og tryggende effekt?

I det avhøret er ferdig bestemmer jeg meg for å ta en ”vanlig” samtale med Jon, utenfor avhørets rammer, med fokus på hans situasjon. Jeg sier at jeg har lyst til å snakke med ham om hans situasjon og hva slags mulig løsning som vil kunne være aktuell og ønskelig her. Altså at vi nå er ferdig med avhøret, og at dette er en mer personlig samtale.

Jeg forklarer ham at førerkortet sannsynligvis vil bli inndratt, og reglene rundt dette. Jeg spør han om hva slags konsekvenser dette sannsynligvis vil få for ham, og hvilke konsekvenser et fortsatt rusmisbruk vil kunne få. Han svarer omtrent det samme som jeg så for meg; ingen utdanning, ingen jobb, ingen penger, mye lediggang, tidsfordriv, mer hasjrøyking osv. Jon sier at han egentlig har lyst til å slutte med det, men at de få vennene han har driver jo med det, så det er vanskelig å si nei når han er sammen med dem.

Jon spør om det ikke er mulig å begynne med urinprøvekontrakt med en gang, slik at han får beholde førerkortet, og dermed får fullføre truckførerkurset. Jeg synes det høres ut som et godt forslag. Samme resultat oppnås jo, men førerkortet beholdes hele tiden, såfremt han holder seg rusfri. Vi fortsetter å diskutere ulike forutsetninger og vilkår for gjennomføringen av et slikt prosjekt. Etter hvert blir vi enige om hvordan vi ser for oss at det her kan gjøres, og rammevilkår for gjennomføringen: Urinprøvekontrakt med hyppig testing, hvor han betaler testene. Han får beholde førerkortet, men ved første gangs positiv prøve sendes bekymringsmelding til fylkeslegen. Jeg presiserer at det ikke er sikkert at løsningen blir akseptert av mine overordnede, men at jeg skal høre med dem. Dette har ikke blitt forsøkt tidligere i distriktet. Jeg tenker at ”dette må da være greit”, og spør juristen som har ansvaret for saken. Å få løsningen godkjent viser seg å være litt mer komplisert enn jeg hadde antatt, men etter å ha innhentet aksept fra de det behøvdtes fra blir forslaget godkjent av ledelsen, som en prøveordning.

Ansvar og makt

Jon passer ikke helt med mitt bilde av den ”typiske rusmisbruker”. Jon er nervøs, redd, usikker og bortkommen. Som jeg sa innledningsvis så synes jeg synd på ham. Hvorfor det? Hvorfor får jeg lyst til å hjelpe ham? Henriksen og Vetlesen (2006, kap. 15) forteller at det er noen grunnvilkår hos alle mennesker som gir mening til vår moralske væren, som f.eks. ansvar for hverandre, og at vi alle er sårbare. Disse vilkår kan vi ikke velge, de er i hver enkelt av oss, modellert av vår erfaring og bakgrunn. Det er ikke dermed sagt at vi er frarøvet en hver mulighet til valg av handling i en gitt situasjon, men at grunnvilkårene ligger som et bakteppe for valget vi må ta. Jeg har ansvar for og makt over Jon. Hva jeg velger å gjøre i saken har stor betydning for ham. Jeg kan velge å fortsette avhøret og forsøke å finne flere straffbare forhold, jeg kan velge å gjøre påtalemyndigheten oppmerksom på saken, jeg kan velge å legge inn et godt ord for ham, jeg kan velge å finne en alternativ løsning osv. Uansett hva jeg velger har det i større eller mindre grad innvirkning på Jon sin tilværelse. Men Jon har også ansvar for og makt over meg. Hans væremåte, reaksjon, hans fremtreden og hans respons på meg gjør noe med meg. Jeg kan føle ubehag, glede, tilfredshet, skyldfølelse eller frustrasjon. Han har til en viss grad ansvar og makt over min selvfølelse. Det er et gjensidig ansvarsforhold (Martinsen, 2003). Ingen av oss kan fraskrive oss dette ansvaret for den andre, men vi kan velge å være moralsk god eller ond.

Ansiktets appell

I møtet med Jon kunne jeg valgt å forholde meg utelukkende til saken, altså avhøre Jon om det straffbare forhold, eskortere ham ned til cellen igjen og videresende saken til påtalejurist for vurdering. Men det er noe mer som skjer i møtet med Jon. Han, som vesen, appellerer til meg uten bruk av ord eller fakter. Gjennom sitt ansikt kommuniserer han seg selv, enten han vil eller ikke. Gjennom å se hans ansikt og dets appell blir jeg et moralsk subjekt; ”(...) et subjekt med evne til å vise ansvar og omsorg for andre” (Henriksen og Vetlesen, 2006, s. 98). Ved at hans ansikt blottstiller sin avhengighet og behov for omsorg får mitt vesen livsmening, ved å kunne fylle Jons behov for omsorg. Jeg kan velge å avslå eller ignorere appellen, men jeg kan ikke la være å ta stilling til den. Det er denne ansiktets ærlighet og blottstilthet Henriksen og Vetlesen (2006) kaller for *ansiktets appell*. Det er denne appellen som i stor grad gjør at jeg føler et ansvar for å hjelpe Jon, et behov for å vise ham omsorg. Jeg klarer

ikke og *ikke* føle det. Som filosofen Emmanuel Levinas oppfordret til; jeg skal feste blikket på den andres ansikt og motta utfordringen til moralsk tilstedeværelse og handling. (...) Mitt ansvar er å svare på denne appellen (Aadland, 2004).

Men... Ja, det er et men her: Det at jeg føler det, betyr ikke nødvendigvis at jeg *må* handle etter det. Jeg *kan* som sagt velge å se bort i fra det, følge de standardiserte retningslinjene for hva som skal gjøres i slike saker, og raskest mulig ekspedere personen videre i prosessen, og bort fra min makt. Men jeg gjør ikke det. Jeg velger å ta tak i det, og forsøker å finne en bedre løsning for ham, for meg, for politiet og for samfunnet. Jeg strekker meg altså lenger enn det som er påkrevd; utover plikten, for å hjelpe ham. *Hvorfor det?*

Noe av svaret på dette kan vi kanskje finne i dydsetikken.

Dyder

Hva er egentlig en dyd? Den kan defineres som "(...) en stabil holdning som gjør oss i stand til å virkeliggjøre det gode." (Henriksen og Vetlesen, 2006, s. 205). Sagt på en annen måte kan man vel kanskje si at en dyd er en godt forankret holdning i oss, som fungerer som et moralsk kompass, og peker oss i retning av handlinger som realiserer goder. I følge filosofen Alasdair MacIntyre må en etikk i tråd med Aristoteles sin lære inneholde en beskrivelse av meg slik jeg faktisk er, en forestilling om hvordan jeg ville være hvis jeg realiserer mitt mål, og til slutt en beskrivelse av midler for å realisere målet, og dermed ideelt sett være slik vi ønsker å være. (sitert i Henriksen og Vetlesen, 2006, s. 205-206). Forestillingen om hvordan man ville være *hvis* man realiserer sitt mål er viktig fordi den sier noe om hvem vi er og hvem vi vil være, altså hva vi holder for å være gode egenskaper, holdninger og verdier. Det er jo nettopp her kjernen i etikkens funksjon ligger; Å legge til rette for menneskets positive utvikling innenfor en fellesskapsramme.

For mitt vedkommende har jeg visse verdier og holdninger som jeg holder høyt, for eksempel *mot*, men som jeg ikke alltid klarer å leve opp til. Et mål for meg er å bli modigere. Hvis jeg realiserte dette ville jeg nok være et mer dydig menneske. Jeg ville etter all sannsynlighet i hvert fall vært nærmere "det gode liv", som i følge Aristoteles er preget av lykke, her forstått som bl.a. harmoni og balanse, ved at jeg realiserer mine egne mål. (Henriksen og Vetlesen, 2006) Hvordan kan jeg så realisere dette målet? Jo, jeg kan utvise *mot* her og nå.

En annen holdning jeg holder høyt er nestekjærlighet, her forstått som vår evne til å vise omsorg for andre og føle ansvar for deres velværende, uten å forvente gjengjeldelse. F.eks. å hjelpe mennesker som ikke har det godt eller har det dårligere enn deg selv, uten å forvente noen form for gjengjeldelse av hjelpen:

Jon har det vanskelig. Han har ingen fullført utdanning, han har ingen jobb, og han har få venner, som attpåtil bruker narkotika. Han bor for seg selv (på grunn av et konfliktfylt familieliv), han er ung, og rådløs. I tillegg forsterkes ønsket om å hjelpe ham på grunn av hans fremtoning, ved at han er høflig, ønsker å motta hjelp, og ikke fremstår som en ”typisk rusmisbruker”. Jon har for kort tid siden endelig fått en sjanse, ved at han har fått påbegynne truckførerkurs dekket av NAV, og at han har et konkret jobbtilbud ventende. Han har endelig funnet et samsvar mellom hva han har lyst til å arbeide med og hva som er realistisk at han uten store vanskeligheter kan oppnå. Samtidig har han ingen plan B hvis truckførerbevis og fast jobb skulle falle bort. Da er sannsynligheten stor for at han søker sammen med sine venner igjen, med de fordeler og ulemper det måtte føre til. For å overforenkle det litt kan man si at det som er verre enn å være arbeidsledig og blakk er å være arbeidsledig, blakk *og alene*. Hvis hasjrøyking er nødvendig for å bevare aksept hos sine venner kan det være en liten pris å betale for ham. Jon er altså ved et veiskille i livet, og min handlemåte i saken vil kunne ha stor betydning for hans fremtid.

Jeg kan nå velge å ta ansvar for hans velværende, og forsøke å hjelpe en som har det vanskeligere enn meg, eller jeg kan la være. Ved og ikke forsøke å hjelpe ville jeg nok havnet i en så stor indre konflikt med meg selv at det ville vært en belastning. Jeg har også et lovmessig handlerom her. For meg ville det føltes som grunnleggende galt og ikke forsøke å hjelpe Jon. For hvem er det jeg vil være? Jeg vil være en som hjelper andre som har det vanskelig, så fremt jeg har en forholdsmessig mulighet til det. Et middel for å komme nærmere dette målet vil være å hjelpe Jon her og nå.

Men selv om jeg har bestemt meg for å hjelpe Jon, kan jeg jo gjøre dette på egenhånd. Jeg kan velge å fatte en beslutning helt på egen hånd, og deretter fortelle Jon hva jeg har bestemt at skal skje. Dette ville i så fall vært i en forestilling om at jeg vet hva som er det beste for Jon, men det trenger ikke å bety at det jeg kommer frem til nødvendigvis er det beste for verken ham, politiet, samfunnet eller meg selv. Det vi snakker om nå er paternalisme, altså å tolke andres behov på vegne av dem, med en forestilling om at man vet bedre enn personen selv

hva som er til hans eget beste. I en del tilfeller kan dette være riktig, men som oftest er det den andre personen som selv vet best hva som er til hans eget beste. (Henriksen og Vetlesen, 2006).

Felles løsning gjennom diskusjon

Jeg velger og ikke fatte beslutningen på egenhånd. Jeg bestemmer meg for å forsøke å diskutere meg fram til en felles løsning sammen med Jon, som vi begge er langt på vei fornøyd med. En løsning som er til det bedre for Jon, og til det bedre for samfunnet. Det finnes flere gode argumenter for en slik diskusjonsbasert tilnærming: Jon ser kanskje ikke umiddelbart alle konsekvenser ved sitt rusmisbruk. Å gjøre ham til en aktiv part kan bidra til myndiggjøring og øke hans mulighet til selvbestemmelse. Både myndiggjøring og selvbestemmelse er sannsynligvis svært viktig i møte med Jon (Grønningsæter, 2007). Et annet viktig argument her er sammenhengen mellom følelser og motivasjon til å handle. Som Kaasa (1989) sier, blir de færreste motivert av å bli pålagt noe. Det er viktig å føle eierskap til arbeidet som skal gjøres, og å se fordeler av det. Ved å aktivt få bidra til å komme frem til en felles løsning vil Jon sannsynligvis ha større motivasjon for å utføre det etterfølgende arbeidet (å holde seg rusfri). Lie (2011, s.90) poengterer også dette; arbeidet bør i størst mulig grad være basert på frivillighet, ikke tvang. På denne måten minsker man risikoen for at dem man ønsker å hjelpe yter motstand mot hjelpen.

Mitt valg om å forsøke å diskutere oss frem til en felles løsning har selvfølgelig også sammenheng med noen av mine andre holdninger; respekt for menneskeverd og menneskets grunnleggende autonomi (selvbestemmelsesrett). Filosofen Immanuel Kant mente at menneskets mulighet til å handle fritt er det som gir det menneskeverd (Henriksen og Vetlesen, 2006, s. 170). Ved å la Jon i det minste få uttale seg om sitt syn og gjerne aktivt delta i å finne frem til det beste for ham, viser jeg respekt for hans selvbestemmelsesrett og menneskeverd, innenfor de rammene situasjonen tillater, som også er nedfelt i politiinstruksen (1990) § 3-1, sjette ledd. Det er her diskursetikken kommer inn.

Det er nok umulig at hver eneste en av oss ca. syv milliarder mennesker på denne jord ville hatt det nøyaktig samme synet på hva som ville vært det beste for Jon, eller hva som er rett. Dette er fordi vi alle har ulike roller i situasjonen, ulike holdninger og ulik bakgrunn. Det er i

kontakt med andre mennesker vår moral utvikler seg. Ved å få prøvd våre oppfatninger med andre og ved å sette andres oppfatninger på prøve utvikler og nyanserer vi våre oppfatninger. Her regner man altså moral som et sosialt begrunnet fenomen (Henriksen og Vetlesen, kap. 12).

Enighet – En utopi?

Diskurs betyr dialogbasert drøfting. Her handler det altså om å drøfte seg frem til en felles løsning. Diskursetikk i sin mest fullkomne form innebærer drøfting mellom helt likestilte parter, hvor alle som er berørt av saken får delta. Alle er fullstendig åpne, slik at alle får nøyaktig det samme vurderingsgrunnlaget. Diskusjonen ender i det alle har samlet seg om ett løsningsforslag, og alle er fornøyde. (Nilstad, 2005, kap. 1). Her inneberegnes også alle sannsynlige konsekvenser forslaget fører med seg, vi ser altså en likhet med konsekvensetikken. Sist men ikke minst må partene være villige til å utfordre sitt eget syn på hva som er rett, og være åpne for at sitt eget syn, gjennom drøfting, kan endre seg. (Henriksen og Vetlesen, 2006, s.180) Utopi vil nok mange tenke.

Hvis vi nå vurderer Jon og mitt sitt tilfelle opp i mot diskursetikkens grunnprinsipper om likestilling og enighet ser vi at vi er likeverdige som mennesker. Men i situasjonen vi befinner oss i er det slik at jeg har en formell makt over ham. Jeg har siste ord i saken, og kan når som helst stoppe diskusjonen og treffe en beslutning på egen hånd. Dette er et skjevfordelt maktforhold, og resultatet kan fort bli at Jon sier seg enig i ethvert løsningsforslag som fører til et mindre onde enn det som er utgangspunktet, selv om han kanskje ikke mener at denne løsningen er den beste eller den rette. Det kan være vanskelig å vite om det man gjør overfor personen er, eller oppleves som, et maktovergrep selv om intensjonen bare er å hjelpe. Som politibetjent befinner man seg i området mellom hjelp og kontroll, og det krever en økt bevissthet for å føre en mest mulig ”maktnøytral” diskusjon (Grønningsæter, 2007).

Hvem som er berørt av saken kan være vanskelig å si. Det kan hende Jons foreldre blir kraftig berørt av avgjørelsen. Det kan også tenkes andre personer er eller blir berørt av saken som følge av avgjørelsens konsekvenser. Skal alle som *muligens* er berørt få møte? Nei, vi må begrense oss til de vi vet om der og da, respektere Jons eget ønske om hvem som skal delta, og sist, men ikke minst ta hensyn til taushetsplikten. Klarer vi å være åpne, slik at begge får et identisk vurderingsgrunnlag da? I relativt stor grad ja, tror jeg. Jon har sannsynligvis egeninteresse av at jeg skal gjøres kjent med alle opplysninger som kan virke til hans fordel,

og han vet at han er tjent med å være ærlig. Han kan selvfølgelig velge å skjule opplysninger som taler mot ham, men i det vesentlige tror jeg en åpen plattform er mulig. Jeg på min side, har ikke lov til å lyve, og jeg er faktisk oppriktig interessert i å finne en god løsning for ham. Derfor har jeg i det vesentlige ingen grunn til å *ikke* være åpen overfor Jon.

Klarer vi så å enes fullt ut om hva som er det rette? Sannsynligvis ikke. Vi er i en situasjon hvor en eller annen form for negativ konsekvens skal påføres Jon. Enten i form av kontroll, straff, tap av rettighet, eller merarbeid. Sagt på en annen måte er det tvilsomt at han på egenhånd hadde kommet frem til den samme løsningen, hvis han satt med den formelle makten. Vi må derfor benytte diskursetikkens prinsipper som et mål, og innenfor rammene vi må forholde oss til strekke oss så langt vi klarer etter dem.

Den svenske etikkprofessoren Göran Bexell introduserte begrepet "velbegrunnet uenighet". Dette kan beskrives som en tilstand hvor partene etter drøfting fortsatt er uenige, men har utviklet en økt forståelse for den andres synspunkter og bakgrunnen for hans valg. (sitert i Henriksen og Vetlesen, 2006, s. 184). Dette kan være en realistisk målsetting. For å overføre begrepet til Jon og min sin situasjon kan det hende at vi ikke blir helt enige, men at Jon forstår at jeg ikke godtar en løsning uten noen form for sanksjoner. Dette er både begrunnet i min moral, min yrkesplikt, og av hensynet til samfunnet for øvrig. Jeg kan ikke risikere at Jon fritt kan ferdes i trafikken i ruspåvirket tilstand, uten noen form for kontrolltiltak. Jeg, på min side forstår at Jon kan oppleve løsningen vi kommer frem til som streng, urettferdig eller overdreven, hvis så er tilfelle. Vi vil uansett sitte igjen med et bedre resultat, ved at Jon får følelsen av at hans mening teller, at han har en viss påvirkningskraft, og at han aktivt får delta i prosessen.

Vil dette si at måten jeg valgte å løse det på, og løsningen som ble valgt var den optimale? Neppe. Det vil nesten alltid være små justeringer som kunne gjort den bedre, mer hensiktsmessig, mer moralsk rett eller mer i tråd med lover og regler.

Nærhet, distanse og plikt

Som jeg innledningsvis var inne på var det noe som gjorde at jeg syntes synd på Jon, og følte et behov for å hjelpe. Dette hadde sitt utspring i bl.a. ansiktets appell, og konkretiserte seg i dyden *nestekjærlighet*. Aristoteles snakket om dyden som ”den gyldne middelvei”; middelveien mellom to ytterligheter (Nilstad, 2005, s. 28). Ytterpunktene for nestekjærlighet vil være noe i nærheten av egoisme og følelsesmessig distanse på den ene side, og den totale selvoppofrelse og følelsesmessig nærhet på den andre. Det kan være vanskelig når man selv står helt oppe i situasjonen å vurdere hvor man befinner seg mellom ytterlighetene. Det er et spørsmål om balansen mellom nærhet og distanse: For mitt vedkommende vil det være snakk om usikkerhet i forhold til om jeg er for nært på: Beholder jeg min objektivitet nå? Er jeg for knyttet til Jons situasjon? Ofrer jeg så mye i mitt forsøk på å hjelpe Jon at det går på bekostning av andre? Samtidig kan man argumentere for at jeg nettopp *har* denne distansen, ved at jeg klarer å se flere mulige konsekvenser og fordeler for Jon med de ulike løsningsvalgene, og se utover den normale yrkespraksisen og finne en alternativ løsning, som muligens er en bedre løsning.

Det er også viktig å reflektere over om man ser situasjonen i en stor nok kontekst. En ting er konsekvensene for Jon, en annen ting er konsekvensene for samfunnet, andre i *nesten* tilsvarende situasjon osv. Konsekvensen av at Jon ”slipper billig unna” kan bli at narkotikamisbruket blant hans bekjente og etter hvert deres bekjente øker, som følge av at en konsekvens de tidligere vurderte som svært aktuell tydeligvis ikke er det allikevel. Et annet viktig spørsmål i dette større perspektiv er: Hvorfor akkurat Jon? Ville jeg ha tenkt tanken på en slik løsning for enhver annen person i tilsvarende situasjon? Det vet jeg rett og slett ikke. Kanskje. (Av hensyn til oppgavens omfang kommer jeg heller ikke til å gå i dybden på dette.) Det jeg kort *kan* svare på er: Ser jeg noen uheldige konsekvenser ved å benytte den samme løsningen i fremtidige tilsvarende saker? Nei, egentlig ikke. Straffen er den samme; et forelegg (evt. fengselsstraff i visse tilfeller). Tilbakekalling av førerrett er kun et forvaltningsmessig vedtak, ikke straff. Det kan nok oppleves som straff, men det er altså ikke det. Målet er også det samme; hindre kjøring i ruspåvirket tilstand, og gjerne også at personen slutter med narkotika. Den standardiserte løsningen blir å tilbakekalle førerretten til samtlige som blir tatt for narkotikabruk, og stole på at det gjør at de velger å ikke kjøre. Den alternative løsningen blir at de får muligheten til å heller velge å måtte avlegge jevnlig urinprøver og

fortsatt få beholde førerkortet. Personlig tror jeg at jeg ville valgt den alternative løsningen, hver gang.

I et pliktetisk perspektiv er det noen innvendinger mot min handlemåte, men også konflikt internt. I situasjonen med Jon utløses en del regler for min handlemåte. Disse reglene er i et pliktetisk perspektiv å anse som plikter. I følge Kant er det slik at så lenge man utfører sin plikt, så kan man ikke lastes. Man har gjort det rette. (Henriksen og Vetlesen, 2006, kap. 11) Men hva hvis ulike plikter kolliderer med hverandre? Etter politiinstruksen (1990) § 3-1, 5. og 6. ledd er jeg hhv. forpliktet til å arbeide så målrettet og effektivt som mulig, og til å basere min arbeidsutførelse på grunnleggende menneskerettigheter og menneskeverd. 5. ledd ville her kunne medført at jeg avsluttet avhøret, ikke sa noe til Jon annet enn ”du vil få et brev i posten om noen dager” og sendte saken videre til påtalejuristen. Målrettet, effektivt. Men dette ville gått på akkord med hensynet i 6. ledd. Ved å gjøre det på den måten ville jeg hatt vanskeligheter for å argumentere for at jeg samtidig tok hensyn til Jons menneskeverd, nemlig autonomi og valgfrihet.

Etter § 2-2, 1. og 3. ledd i samme instruks er jeg hhv. forpliktet til å forebygge og motvirke kriminalitet og å forfølge straffbare forhold innenfor gitte regelverk. Dette fremstår i utgangspunktet som enkelt. Men i forhold til Jon sin situasjon så kan de være uforenlige. Ved å fullt ut forfølge det nåværende straffbare forhold, er sannsynligheten stor for at Jon vil utføre flere lovbrudd senere. Men dette er en mulig konsekvens. Pliktetikken i sin reneste forstand tar ikke hensyn til mulige konsekvenser, altså må vel forfølgelsen ha forrang. Hvis vi også trekker inn § 2-1 i politiinstruksen (1990) ser vi at politiet gjør best nytte for seg hvis det på forhånd lykkes i å forebygge eller avverge lovbrudd. Dette må kunne sies å være en overordnet føring. Men forebygging handler om å se fremover på mulige konsekvenser, så i et pliktetisk perspektiv vil denne bestemmelsen også være underordnet.

Etter vegtrafikkloven (1965) § 34, 5. ledd er det politimesteren som har myndighet til å tilbakekalle førerretten eller ikke. Det er ikke min avgjørelse. Ved å handle slik at dette ikke kommer til den bemyndigedes oppmerksomhet unndrar jeg dem vesentlig informasjon, og begår sannsynligvis langt på vei tjenesteforsømmelse.

Det er ikke bare lovfestede lover som er å anse som plikter i et pliktetisk perspektiv, men også plikter vi pålegger oss selv, som for eksempel ”man skal være lovlydig”, ”man sparker ikke

den som ligger nede”, man skal hjelpe den som er i nød”, ”rettferdighet og likebehandling” og lignende. Vi begynner nå å se at ved å kun forholde seg til en pliktetisk tankegang vil det være svært utfordrende å finne ut hva som er riktig å gjøre i situasjonen med Jon. Pliktetikken hjelper oss til bevisstgjøring og objektivitet, men må suppleres med andre etiske teorier for å gi en dekkende forståelse av problemet.

Konsekvens

Jeg har allerede vært inne på noen mulige konsekvenser av de ulike valgmulighetene. Vi skal nå se mer på mulige konsekvenser, men i et konsekvensetisk perspektiv. Ved å la Jon beholde førerkortet kan konsekvensen bli at han kjører i ruspåvirket tilstand, kolliderer og dreper et annet menneske. Samtidig vil han sannsynligvis fullføre utdanningen, begynne i fast jobb, og føle mening i hverdagen. Ved å frata ham førerkortet, kan konsekvensen være at han kjører bil uansett med samme resultat som over, eller at han holder seg for god til det, men utvikler et stadig tyngre misbruk som krever mer og mer penger for å finansieres, som igjen fører til ulovlige metoder å skaffe penger på. På den andre siden, som bl.a. politiadvokat Paulsen argumenterer for (Rogaland politidistrikt, 2007), kan fordelene av å tilbakekalle Jon sin førerrett være store. Man sender et tydelig signal om at hvis man bruker narkotika risikerer man å miste førerkortet, og jeg tolker det dit hen at man således regner med at målgruppen holder seg unna narkotika hvis de ønsker å inneha førerkort.

For de som ikke har begynt med narkotiske stoffer enda kan nok dette ha en god avskrekkende effekt. Men for de det faktisk gjelder, altså de som i situasjonen er siktet for narkotikabruken, er jeg mer usikker. For at det skal ha en god forebyggende effekt overfor dem må man ta utgangspunkt i at de er lovlydige, og faktisk ikke kjører bil siden de ikke lenger innehar førerrett. Men gjennom sitt narkotikabruk har de kanskje allerede vist at de ikke nødvendigvis avstår fra handlinger på grunn av at de er ulovlige, og jeg mener derfor at det er grunn til skepsis i forhold til effekten av å tilbakekalle førerretten. Jeg mener overhodet ikke at jeg nødvendigvis er uenig med Paulsen, jeg prøver bare å synliggjøre konsekvenskompleksiteten i slike situasjoner, og dermed hvor utfordrende det kan være å vite hva som egentlig er den gode eller rette løsningen.

For å fortsette i det konsekvensetiske spor vil jeg gå tilbake til tidligere nevnte politiinstruksen (1990) § 3-1, 5. ledd, som forplikter meg til å arbeide så målrettet og effektivt som mulig. Dette gjelder også innenfor det økonomiske aspekt. Samfunnet ønsker mest mulig godt politiarbeid for hver krone. Er det riktig av meg å bruke mye arbeidstid og penger på å forvalte Jons urinprøvekontrakt? Disse pengene går jo utover annet politiarbeid, og jeg kunne løst andre og kanskje viktigere oppgaver i tiden jeg bruker på Jon. Han er jo ”bare” en lett rusmisbruker. I beste fall vil samfunnets kostnad på sikt være mye lavere ved at Jon kommer seg på rett kjøp og blir en ressurs for samfunnet. Man unngår narkotikamisbruket, kriminaliteten og den eventuelle trafikkulykken Jon ville ha forårsaket hvis førerkortet hadde blitt inndratt. Det er jo dette vi håper på. I verste fall kjører han bil i narkotikarus i morgen, kolliderer i høy hastighet med en familie i bil, og seks personer dør som resultat. Det er nettopp dette som gjør det vanskelig å gi et entydig svar på hva som er rett og hva som er det rette å gjøre: Man vet rett og slett aldri fullt ut konsekvensene og ringvirkningene av de valg man tar.

Uvisshet og bevissthet

Som en eldre politibetjent i mitt praksisdistrikt sa til meg: ”Forebygging er noen ganger litt som gjetting. Man vet ikke alltid på forhånd hva som virker eller ikke virker, eller hvorfor.” Man må prøve ulike tiltak, og erfare hva som fungerer. Prøver man et tiltak som tidligere ikke har vært forsøkt, vet man ikke nødvendigvis om det vil hjelpe før man har satt tiltaket ut i verden. Man kan analysere, beregne og gjøre kvalifiserte antakelser, men man *vet* ikke nødvendigvis med sikkerhet om det fungerer og i så fall hvorfor. I de mindre sakene, kanskje spesielt de hvor personorientert forebygging på individnivå er mest aktuelt, vil man kanskje ikke bruke ressurser til å gjøre tyngre analyser og undersøkelser til å danne grunnlaget for valg av løsning. Det blir ofte opp til politibetjenten som har befatning med saken og først og fremst *se* at her er det mulig å tenke langsiktig og forsøke en forebyggende løsning, dernest å finne en mulig god løsning. Og sist, men ikke minst ”tørre” å gå for en løsning utenfor ”boksen”. Men når man ikke fullt ut vet konsekvensene av de ulike løsningene er det vanskelig å vite hvilken løsning som er den rette. Det er i denne uvisshetens vakuum at refleksjon kan brukes som redskap. Vanlig ”god moral” er ikke alltid nok i seg selv. Dette er

ikke bagatellmessige dilemmaer som ”skal jeg skrive rapporten nå, eller vente til etterpå?”. Dette er dilemmaer hvor valget jeg tar har store konsekvenser for andre mennesker.

Dr. John Kleinig (sitert i Nilstad, 2005, s. 195) beskriver ulike grunner til at etisk bevissthet er så viktig i politiet. Han trekker bl.a. frem to grunner: politiets maktbesittelse og politiets uvanlige utfordringer. For det første har politiet i gitte situasjoner makt til å påtvinge andre sin (altså samfunnets) vilje, men også makt til å unnlate å gjøre det selv om det ville vært berettiget. Altså utøve skjønn. Som jeg tidligere har nevnt har jeg en betydelig makt og mulighet til å utøve skjønn overfor Jon, i form av at jeg i stor grad har mulighet til å påvirke sakens utfall. Jeg velger for eksempel i stor grad selv hvilken retning avhøret skal ta, hva jeg skal spørre om, hva jeg skrive i rapporten, om jeg skal undersøke andre løsninger, og om jeg skal prøve å få til en slik annen løsning eller ikke. For å navigere forsvarlig i dette området mellom makt og skjønn trengs etisk bevissthet.

For det andre stilles vi ofte overfor uvanlige utfordringer. Vi må ta vanskelige valg, som ofte har konsekvenser som kan oppleves som svært alvorlige for de som berøres. Jeg må velge om jeg skal prøve å få til en løsning som gjør at Jon får beholde førerkortet og samtidig blir rusfri, eller om jeg skal gjøre det ”vanlige”, og la Jons skute seile sin egen sjø. Som Kleinig påpeker trenger man noe utover den dagligdagse moral når ”vanlige mennesker” stilles overfor uvanlige utfordringer. Det trengs etisk refleksjon som et tillegg.

Utenfor boksen – når er det greit?

Henriksen og Vetlesen (2006, s. 35) sier at ”det er (...) viktig å utvikle evnen til å stille seg på utsiden, til å sette et spørsmålstegn ved om det flertallet gjør og de reglene det følger virkelig er det beste.” På utsiden av hva da? Hva er ”innsiden”? Filosofen Fredrik Nietzsche brukte begrepet ”flokkmoral”. Flertallet definerer og gir moralen innhold. Denne flokken, bestående av flertallet som liker det middelmådige og gjennomsnittlige, styrer, og det er begrenset rom for særpreg, annerledeshet og utmerkethet (Henriksen og Vetlesen, 2006, s. 35). Denne flokkmoralen er nok ofte ”innsiden”. I Jon og mitt sitt tilfelle er ikke flokkmoralen noe utpreget negativt, men allikevel en godt innarbeidet yrkespraksis som fører til at utøverne repeterer den forventede praksis (anmeldelse – avhør - bekymringsmelding til fylkeslegen - tilbakekalling av førerretten) gang på gang, med mindre de aktivt stopper opp og reflekterer. Det krever ofte kanskje nye, upregede øyne for og i det hele tatt merke at det er noe her som det er verdt å stoppe opp for. I følge Henriksen og Vetlesen (2006) kan det være av stor betydning at man er åpen for og tillater alternative tilnæringsmåter både i forhold til yrkespraksis og –utøvelse, selv om dette bryter med normalen. Hvis man ikke er beslutningsberettiget i den aktuelle problemstillingen må man selvfølgelig innhente tillatelse fra den som har beslutningsmyndighet. Man er også selvsagt forpliktet til å følge institusjonens overordnede mål. Men midlene, utøvelsen og veien til målet bør være åpen for diskusjon og alternative fremgangsmåter.

Et av politiets overordnede og prioriterte mål er å forebygge kriminalitet, og beskytte samfunnet og dets personer. Forebygging er altså en av politiets viktigste oppgaver (Lie, 2011). Dette fremkommer også av politiloven (1995) § 1 og 2. Når jeg stiller meg på utsiden, og sammen med Jon finner en løsning som er annerledes enn den innarbeidede praksisen, forholder jeg meg fortsatt til politiets mål. Noen vil kanskje si at jeg i større grad innfrir målet enn med den standardiserte løsningen. Det er stor sannsynlighet for at urinprøvekontrakten med fortsatt innehavelse av førerretten har en svært stor forebyggende effekt med god langtidsvirkning for Jon, og at dette er siste gang han blir siktet for et straffbart forhold. Ja, det kan hende at Jon på et tidspunkt gir blaffen i urinprøvekontrakten, ruser seg, kjører bil og kolliderer med dødsfall som resultat. Men hvis Jon gir blaffen i urinprøvekontrakten, og gir blaffen i å atskille ruspåvirkning og bilkjøring tror jeg personlig at han hadde kjørt bil uansett, og gitt blaffen i at han ikke hadde hatt gyldig førerkort. Ved i hvert fall å bli involvert i

prosessen og ha en viss medbestemmelse har han sannsynligvis høyere motivasjon for å være lovlydig, enn hvis en på forhånd bestemt sanksjon hadde blitt pålagt ham.

Hver situasjon er selvsagt helt unik; ingen situasjoner er helt like, og den optimale løsning er derfor også sjelden helt lik. Man kan sjelden vite fullt ut alle ringvirkninger av valget man tar, men man kan danne seg et visst inntrykk av de sannsynlige fordeler og ulemper. Noen ganger er det kanskje ikke store ulikheter i sannsynlige negative konsekvenser mellom den alternative og den standardiserte løsningen, men potensielt store fordeler ved den alternative. Kan man da være sikker på hva som er det rette valget? Jeg tror at man aldri kan være helt sikker. Men gjennom etisk refleksjon kan man utvikle seg selv og gjøre velfundamenterte bevisste valg som man kan stå inne for både overfor seg selv og andre, selv om konsekvensene ikke ble som tiltenkt. Det handler om moralsk klokskap, innenfor dydsetikken den viktigste dyden av dem alle. Det handler om ”(...) evnen til å gjennomføre et godt og velbegrunnet resonnement som <<får det beste>> ut av situasjonen.” (Henriksen og Vetlesen, 2006, s. 205). Hvis du på bakgrunn av dette fullt og helt står inne for løsningen, er det ikke verdt et forsøk...?

Litteraturliste

Henriksen, J-O. & Vetlesen, A.J. (2006). *Nærhet og distanse: Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

- MacIntyre, A. (1981). *After Virtue. A study in moral theory*. London: Duckworth.
- Bexell, G. (1992). *Kyrkan och etiken*. Stockholm: Verbum.

Nilstad, M. (2005). *Etikk: Yrkesetikk for politiet*. Nesbru: Vett & Viten

- Kleinig, J. (1996) *The ethics of policing*. Cambridge University Press.

Politiinstruksen. (1990). *Alminnelig tjenesteinstruks for politiet av 26. juni 1990 nr. 3963*. Hentet 13. februar 2012 fra <http://www.lovdato.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-19900622-3963.html>

Politi-loven. (1995). *Lov om politiet av 04. august 1995 nr. 53*. Hentet 14. februar 2012 fra <http://www.lovdato.no/all/tl-19950804-053-001.html>

Vegtrafikkloven. (1965). *Lov om vegtrafikk av 18. juni 1965 nr. 4*. Hentet 13. februar 2012 fra <http://www.lovdato.no/all/hl-19650618-004.html>

Grønningsæter, A. (2007) *Rett eller galt – Eller noe midt i mellom?: Et studiehefte om yrkesetikk fra Fellesorganisasjonen (FO)*. [s.l.] LO Media.

Aadland, E. (2004). *"Og jeg ser på deg...": Vitenskapsteori i helse- og sosialfag*. Oslo: Universitetsforlaget.

Johannessen, A., Tufte, P.A. og Kristoffersen, L. (2006). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.

Lie, E. M. (2011). *I forkant: Kriminalitetsforebyggende politiarbeid*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Rogaland politidistrikt (2007, 5. mai) *Narkotikabruk kan føre til tap av førerkort*. Hentet 15. mars 2012 fra https://www.politi.no/rogaland/aktuelt/nyhetsarkiv/2007_05/Nyhet_4228.xml

Departementene (2009). *Regjeringens strategi for forebygging: Fellesskap – trygghet – utjevning*. [S.l.]: Departementene.

Martinsen, K. (2003). *Fenomenologi og omsorg* (2.utg.). Oslo: Universitetsforlaget AS.

Kaasa, A. (1989). *Om lokal oppgaveløsning*. [s.l.]: TANO A.S.

Lingås, L. G. (1992). *Etikk og verdivalg i helse- og sosialfag* (2. reviderte utg., 1994). Oslo: Universitetsforlaget AS.

Johansen, K. E. (1997). *Etikk: En innføring*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Selvvalgt pensum

Grønningsæter, A. (2007) *Rett eller galt – Eller noe midt i mellom?: Et studiehefte om yrkesetikk fra Fellesorganisasjonen (FO)*. [s.l.]: LO Media. S. 22-72. (45 s.)

Aadland, E. (2004) *"Og jeg ser på deg...": Vitenskapsteori i helse- og sosialfag*. Oslo: Universitetsforlaget. S. 13-20, 204-206, 316-226. (22 s.)

Henriksen, J-O. & Vetlesen, A.J. (2006). *Nærhet og distanse: Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*. Oslo: Gyldendal Akademiske. Kap. 5, 10, 16 og 18. (43 s.)

Rogaland politidistrikt (2007, 5. mai). *Narkotikabruk kan føre til tap av førerkort*. Hentet 15. mars 2012 fra https://www.politi.no/rogaland/aktuelt/nyhetsarkiv/2007_05/Nyhet_4228.xml (1 s.)

Departementene (2009). *Regjeringens strategi for forebygging: Fellesskap – trygghet – utjevning*. [s.l.]: Departementene. Kap. 1,2 og 3. (44 s.)

Martinsen, K. (2003). *Fenomenologi og omsorg* (2.utg.). Oslo: Universitetsforlaget AS. S. 82-80. (8 s.)

Kaasa, A. (1989). *Om lokal oppgaveløsning*. [s.l.]: TANO A.S. S. 117-144. (28 s.)

Lingås, L. G. (1992). *Etikk og verdivalg i helse- og sosialfag* (2. reviderte utg., 1994). Oslo: Universitetsforlaget AS. Kap. 3, 5, 7, 11 og 13. (40 s.)

Johansen, K. E. (1997). *Etikk: En innføring*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag. S. 153-160. (7 s.)

Totalt 239 sider.